

Mark Tven

İNSAN NƏDİR

Tərcüməçi:
Təhminə Bədəlova

qanun nəşriyyatı

Mark Twain

WHAT IS
MAN

İnsan – yaşamağa məhkum olduğu ab-havanın məcmusudur, yekunudur. İnsan onun və bunun cəmidir, uzun-uzadı və bezdirici şəkildə həyat sıfırına endirilmiş – ehtiraslar və faniliklər dalanına gəlib çatmış – çirkəblə qarışmış kəsrlərdən ibarət misaldır.

Hər cür canlı hər cür ölüdən daha yaxşıdır, lakin canlılar, yaxud ölülər arasında elə bir məxluq yoxdur ki, digər canlılardan və ya ölülərdən daha yaxşı olsun.

İnsanlar olsa-olsa, saman qırıntısıdır, içi daha öncəki gəlinciklərin atılıb qaldığı zibil topalarından süpürülüb yığılmış taxta kəpəyi ilə doldurulmuş gəlinciklərdir.

Mark Twain WHAT IS MAN

Mark Tven İNSAN NƏDİR

Bakı, Qanun Nəşriyyatı, 2024, 128 səh.

Janr: fiction/fəlsəfə

Ölçü: 120x185 mm

Cild: yumşaq

Çapa imzalandı: 16.02.2024

Naşir: Şahbaz Xuduğlu

Tərcüməçi: Təhminə Bədəlova

Redaktor: Rəya Rəfili

Korrektorlar: İradə İslamova
Bəsti Məmmədova

Texniki redaktor: Əsəd Qaraqaplan

Mətn dizaynı: Ramin Əli

Qapaq dizaynı: Rafael Qasım

Qanun Nəşriyyatı

Bakı, AZ 1102, Tbilisi pros., 76

Tel: (+994 12) 431-16-62; 431-38-18

Mobil: (+994 55) 212 42 37

e-mail: info@qanun.az

www.qanun.az

www.facebook.com/Qanunpublishing

www.instagram.com/Qanunpublishing

ISBN 978-9952-38-613-4

© Qanun Nəşriyyatı, 2023; 2024

© 1906 by Mark Twain

Bu kitabın Azərbaycan dilinə tərcümə və yayım hüquqları Qanun Nəşriyyatına məxsusdur. Kitabın təkrar və hissə-hissə nəşri "Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu"na ziddir.

a. *İnsan maşındır.*

b. *Özəl məziyyətlər.*

[Qoca kişi gənclə söhbət edirdi. Qoca onu inandırmağa çalışırdı ki, insan cəmi-cümlətanı maşından başqa bir şey deyil. Gənc ona etiraz edir və təfsilata varmağı, öz müddəasını təsdiqləyən tutarlı dəlillər gətirməyi xahiş edirdi.]

Old Man (Qoca). Buxar mühərriki nədən düzəldilib?

Young Man (Gənc). Dəmir, polad, latun, ağ metal və sairədən.

O.M. Onlar haradan alınır?

Y.M. Dağ süxurlarından (yer altından çıxarılan hər cür qiymətli metal).

O.M. Saf halda?

Y.M. Xeyr, mədən yataqlarında.

O.M. Bu metalların yataqları mədəndə birdən-birə meydana gəlib?

Y.M. Xeyr – bu, əsrlərlə davam edən çox ağır bir prosesdir.

O.M. Mühərriki bilavasitə dağ süxurlarından hazırlamaq mümkündürmü?

Y.M. Bəli, lakin bu halda o, davamsız və qiymətsiz olar.

O.M. Belə bir mühərrikdən fəvqəltəbii nə isə gözləmək doğru olmaz, elə deyil?

Y.M. Bəli, əməli olaraq heç nə.

O.M. Keyfiyyətli, möhkəm və davamlı mühərrik düzəltmək üçün nə etmək lazımdır?

Y.M. Dağlarda tunellər və şaxtalar açmaq; dəmir filizi çıxartmaq; onu parçalamaq, əritmək, çuquna çevirmək; bessemerləmə üsulu ilə ondan polad almaq. Hasil etmək, emal etmək və latun əmələ gətirən bir neçə metalı birləşdirmək.

O.M. Sonra?

Y.M. Prosesi başa çatdırmaq və əla mühərrik yığmaq.

O.M. Bax, amma bu mühərrikdən tələb edilənlər yetərli qədər olacaq?

Y.M. Bəli, əlbəttə.

O.M. Onunla dəzgahlar, burğu alətləri, yonma-rəndələmə dəzgahları, ağır zərbələr endirən maşınlar, pardax maşınları, bir sözlə, böyük zavodlardakı bütün avadanlıqlar işləyə bilərmə?

Y.M. Bəli, işləyə bilər.

O.M. Bəs dağ süxurundan hazırlanmış mühərriklə nə işləyə bilər?

Y.M. Ola bilsin, tikiş maşını. Bəlkə də başqa heç nə.

O.M. İnsanlar yüksəkkeyfiyyətli mühərrikə heyran olacaq və onu coşqunluqla tərifləyəcəklər? Ancaq o davamsız olanı deyil?

Y.M. Elədir.

O.M. Polad mühərrikin keyfiyyəti daş mühərrikin keyfiyyətindən müqayisədilməz dərəcədə yüksəkmi olacaq?

Y.M. Əlbəttə.

O.M. Özəl keyfiyyətləri necə?

Y.M. Özəl keyfiyyətləri? Sizi necə başa düşək?

O.M. İşinin keyfiyyəti onun xüsusi məziyyəti olacaq?

Y.M. Mühərrikin? Təbii ki, xeyr.

O.M. Axı nə üçün?

Y.M. Ona görə ki, öz işini şəxsən o, idarə etmir. Bu, onun düzəldildiyi qanunun nəticəsidir. Və bu da onun xüsusiyyəti deyil ki, o, icrası nəzərdə tutulmuş işi görür, mümkün olmayanı isə yerinə yetirmir.

O.M. Və deməli, daş mühərrikin zəif işi də onun özəl qüsuru deyil?

Y.M. Sözsüz. O, qurulduğu qanunun ona imkan verdiyi və yaxud öhdəsinə qoyduğu işdən nə çox, nə də az iş görür. Burada xüsusi heç nə yoxdur; onun seçimi yoxdur. Siz məni belə bir fikrə gətirmək istəyirsiniz ki, insan və maşın, demək olar, eyni şeydir və nə insanın davranışlarında, nə də maşının işində heç bir şəxsi, xüsusi xüsusiyyət yoxdur?

O.M. Bəli, amma lütfən, incimə, səni pərt etmək istə-mirdim. Daş və polad mühərriklərin arasındakı prinsipial fərq nədədir? Bunu təbiiyə, təhsil adlandırmaq? Dəmir mühərriki vəhşi, poladdan olanı isə sivil insan adlandı-raqmı? Əvvəlcə süxur məhz polad mühərrikin hazırlan-dığı materialı daşıyırdı – lakin bununla yanaşı, o, özünün qədim dövrlərdən irsən alınmış fitri cəhətlərinin – onları qabiliyyətlər (yaxud meyillər) adlandırmaq – emalını çə-tinləşdirən daşı da, kükürdü də özünə daxil etdi. Süxurun özünün isə bu qabiliyyətlərdən (yaxud meyillərdən) im-tina etməyə nə qüvvəsi çatırdı, nə də bunu arzu edirdi. Bu cümləni yazıya bilərsənmi?

Y.M. Bəli, onu qeyd etdim: “Süxurun özünün isə bu qabiliyyətlərdən (yaxud meyillərdən) imtina etməyə nə qüvvəsi çatırdı, nə də bunu arzu edirdi”. Davam edin.

O.M. Bu qabiliyyətlər (meyillər) yalnız xarici təsir-lərlə aradan qaldırıla bilər, ya da onları ümumiyyətlə yox etmək olmaz. Bunu qeyd elə.

Y.M. Çox yaxşı. Qeyd etdim.. Davam edin.

O.M. Dəmirə onun gizləndiyi (tərkibində olduğu) süxurdan çıxarılmasına dair bir meyil vardır. Daha dəqiq desək, süxurun məhv olub-olmayacağına dəmir üçün qətiyyətlə fərqi yoxdur. Sonra xarici təsir süxuru ovuntu halınadək üyüdür və filizi çıxarır. Dəmir filizin tərkibin-də hələ əsirdir. Xarici təsir onu tıxaclanmış filizdən əridir. Dəmir sərbəstdir, lakin sonrakı proseslərə qarşı laqeyd-

dir. Xarici təsir onu bessemerləmə prosesinə cəlb edir və yüksəkkeyfiyyətli polada çevirir. Dəmir təhsil almışdır, onun təlim-tərbiyəsi başa çatmışdır. O, ən son həddinə çatmışdır. Onun qızıla çevrilməsi üçün heç bir “təhsil” imkanı yoxdur. Lütfən, bunu qeyd elə.

Y.M. Yaxşı. “Hər şeyin bir son həddi var – dəmir filizini qızıla çevirmək olmaz”. O.M. “Qızıl” adamlar, “qalay adamlar”, “mis”, “sink”, “polad” və sairə insanlar var – və hər birinin təbiətinin, irsi xüsusiyyətlərinin, “təhsilinin”, xarici mühitinin məhdud həddi var. Bu metalların hər birindən mühərrik düzəltmək olar, lakin zəif mühərrikdən güclü mühərrikə bərabər səviyyədə işləməyi tələb etmək olmaz. Və hər bir halda ən yaxşı nəticə almaq üçün metalı “tərbiyə” vasitəsilə – əritmək, təmizləmək və sair – əngəl yaradan meyillərindən azad etmək lazımdır.

Y.M. İndi insana gəlib çatdınız?

O.M. Bəli, maşın-insana, şəxssiz mühərrik-insana. İnsan hər necə olursa-olsun, bu cür yaradılıb və bütün bunlara görə irsi genlərinin, böyüdüüyü yaşayış yerinin, ünsiyyət dairəsinin, qruplarda və cəmiyyətdəki əlaqələrinin ona göstərdiyi nüfuza və təsirə borcludur. Onu xarici təsirlər – və yalnız onlar – hərəkətə gətirir, istiqamətləndirir, əmrlər verir. İnsan özü heç nəyi doğurmur, yaratmır, hətta fikirləri belə.

Y.M. Boş verin! Məndə haradan belə bir fikir meydana gəldi ki, sizin bütün bu danışdıqlarınız hamısı cəfəngiyyətdir?

O.M. Bu, təbii fikirdir – hətta labüd fikirdir – amma onun təşəkkül tapdığı xammalı sən yaratmamısan. Bu xammal – qeyri-iradi olaraq minlərlə kitabdan, söhbətdən, səndən yüz illər əvvəl yaşamış əcdadlarının qəlbindən və zəkasından sənin aqlını və qəlbini doldurmuş fikirlər və duyğular axınından toplanmış fikirlər, təəssüratlar və duyğulardan ibarət qalıqlardır. Şəxsən sən öz düşüncələrini formalaşdıran o materialın hətta ən cüzi hissəsini belə yaratmamısan; sənə minnətlə verilmiş materialı bir bütöv halda birləşdirməkdə sənin heç bir, hətta əhəmiyyətsiz də olsa belə, şəxsi xidmətin yoxdur. Bu, sənin əqli maşının tərəfindən onun iş və quruluş qanununa tam uyğun olaraq avtomatik edilib. Və sən bu mexanizmi nəinki özün icad etməmişən, hətta onun üzərində heç bir səlahiyyətə də sahib deyilsən.

Y.M. Bu, lap ağ oldu. Güman edirsiniz ki, mən hər hansı başqa bir fikrə gələ bilmərəm?

O.M. Öz-özünə? Yox. Bunu sən özün səlis və dürüst ifadə etməmişən; bunu sənin əvəzinə sənin mexanizmin qeyri-iradi və ani olaraq, fikirləşmədən və hətta buna ehtiyac duymadan edib.

Y.M. Tutaq ki, mən fikirləşirəm?

O.M. Bəli, sən cəhd edə bilərsiniz.

Y.M. (20 dəqiqədən sonra.) Mən cəmi-cümlətani onu səsləndirdim.

O.M. Sən demək istəyirsən ki, onu dəyişməyə cəhd etdin?